

6. Erro teoria: oinarriak eta garapena.

Azkuek erro zaharra monosilabikotzat zuen. Lafon-ek eta Uhlenbeck-ek aldiz euskal erro ñabar eta anitza aurkeztu zuten (aditz-erro monosilabikoaren aldean, izenki-erro disilabikoa, batzuen eta besteen barnean ere egitura fonematikoari dagokionez azpisail ugari direlarik). Trask-ek (1997) AE-ren fonotaktikaz eta morfema egituraz gauza garrantzitsuak esan zituen; euskarazko V- aniztasuna... Trask-en erro kanonikoaren formula [(C1) V (C2) C3 V (C4)]. Uhlenbeck-en zerrendak baino murrizago bada ere, zabalegia. Meillet eta Sapir-ek erakusten dute anomalía historikoak berreraiketan interesgarri direlarik, euskarazko erroaren egiturak (historikoki dituen irregularitate guztiak kontuan izanik) iraganean urruti eramán gaitzakeela. Uhlenbeck-ena da oraintsu arte izan dugun euskal erroen sailkapenik hoberena edo bakarra (Lafon-ek 1950ean ere gero jarraitua):

Uhlenbeck-en sailkapena:

(a) Erro monosilabikoak:

- (1) Bokalez amaituak: “khe”, “lo”...
- (2) Diptongoz amaituak: “gau”, “gai”...
- (3) Kontsonantez amaituak, ugariagoak: “hil” “lan”...
- (4) Afrikatuz amaituak, ugariak: “antz”, “hats”...
- (5) Erreduplikatuak, ez oso ugariak: “gogor”, “konkor”...

(b) Erro bisilaboak:

- (1) VCV eta CVCV, ohikoak eta berezkoak: “aho”, “begi”...
- (2) VCVC eta CVCVC, usukoak: “adin”, “gizon”...
- (3) VCCV eta CVCCV, usukoenak: “argi”, “zaldi”...
- (4) VCCVC eta CVCCVC, ohikoak: “argal”, “bazter”...
- (5) Diptongoarekin: “oihu”, “garai”...

(c) Erro trisilaboak: VCVV eta CVCVV, arraroak: “egia”, “herio”...

Uhlenbeck-en sailkapenaren inguruan esan dezakeguna: sail eta azpisail horien artean guztiek ez dute garrantzia ez kopuru bera. Nekez pentsa liteke erro erdu guztiak AEtik datozela eta ez zaigu ezer esaten euskara historikoan eta AEn ezin izan zitezkeenez.

Lakarra (1995)ean **CVC erro monosilabikoa proposatu** nuen AE-rako, zaharrerako bederen. Proposamen honek, ordea, azaltzen zituen, bai, orain arte aipatu murriztapen guztiak (**TVTV, *V-, *-V), baina ezinezko egiten zituen, gainerako bisilabo eta polisilabo guztiak ere.

AE-rako erro monosilabikoaren teoria berriaren lehen emaitzak:

1- CVC izanik proposatutako erroa, orduan ezin onar zitezkeen “hortz” eta ez “pertz” ere erro zahar horien artean. CVC forma kanoniko horretatik gora direnak soilik eratorri-konposatu izan daitezkeenez, erro eta afijo zahar ihartuak ez eze maileguak ere agertzen dira.

2- Erreduplikazioak argitu ziren, lehen ezagut zitezkeenak baino ugariago: “odol”, “adar”, “zezen”... lehenagotik ezagutu “gogor” eta “gog”-ri gehituaz. “Samur”, “labur”, “sakon”, “gibel”... hartzen baditugu, “sa”, “la” eta “gi” aurrizkiak ateratzen dira. Hasiara batean erro gisa hartu arren, ez du erroen tamainarik eta –C erorketarik ezin onar genezakeen, beraz hor aurrizkiak ditugu ezer izatekotan.

3- CVC erro monosilabikoak euskara eta edozein hizkuntzaren artean egin litekeen edozein erkaketa zehazten, mugatzen eta oinarritzen du. Erroaren forma kanonikoa benetan epe luzeko ezaugarria baita argiro.

Erroa eta etimologia formala

AEZerako CVC erro kanonikoa proposatzeak (ez soilik maileguetan edo eratorrietan) **TVTV eta gainerako bisilabo eta polisilabo guztiak bilakatzen ditu ezinezko. Oso emaitza desagokoa dirudi, asko baitira euskara historikoan bisilaboak eta polisilaboak, eta baita CVC ez diren hainbat monosilabo ere.

Ondoko bost multzootan koka genitzake euskara modernoko edozein erro-sailtako hitzak: (1) maileguak, (2) aldaerak, (3) eratorri-konposatuak, (4) fonosinbolismoak eta (5) etimologia ezezagunekoak. Soilik (5)ekoak dute aukeraren bat EBZko izateko; alabaina, aukera duten arren, ez da oraindik segurtasunik. Etimologia gabe geratu

direnak, horiek EBZekoak izango dira. Bi iragazki dira gainditu beharreko: fonotaktikoa eta geografikoa.

Ohartzekoa da erro eredu monosilabikoaren eta gainerakoen arteko ezberdintasuna: lehendabizikoak izan zitezkeen erroetarik %-eko aipagarria lekukoturik du, lekukotasun horietarik mailegu gutxi eta etimologia ezezagun asko, eta azken hauen artean ia guztiek gainditzen dituzte irizpide fonotaktiko eta geografikoak; bisilabo gehienek oso lekukotasun-portzentai eskasak dituzte eta portzentaiak izan zitezkeen erroen osokoa txikia denean igotzen dira soilik.

Ondorioak

1-Lehen bisilabotzat genituenak orain monosilabo konbinaketaren bitartez edo mailegu gisa (*ardano, *gaztana) azaldu ahal bide ditugu.

2- Badira arrazoi zehatz eta garrantzitsuak CVC erro-eredu hori (eta ez besterik) zela esateko AEZeko lexemena:

- (a) CV erako zenbait morfema, CVC zaharrago baten aldaera ez diren neurrian, onomatopeia edo fonosinbolismo fenomenoekin lotuak dira, beste hizkuntza batzuetan bezala.
- (b) CVCC erroetan –CC horiek hitzaren izaera ez soilia, baina atzizkidunaren seinale izan behar dute. –CC mailegu ezaugarri ere izan liteke.
- (c) **CV eta **VC erro hertsapenak lotuak bide dira konposatu bisilabo kodagabeen ezintasunarekin ere. Honek guztiak, bada, ez soilik **TDTV eta **bisilabo/polisilabo hertsapenak baizik eta baita **CVCV, **V- eta **-V ere, eta are **CC ezartzera garamatza, lehenagotik ezagutzen genituen **CC- eta **-T kanpo.